

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt 2022

Svenska Röda Korset

www.rodakorset.se/krigets-lagar/

Utgiven av Svenska Röda Korset
Redaktörer: Amelia Möller Andréewitch, Emma Öholm, Kristina Lindvall
Layout: Helene Heed, Heed & Heed AB
Omslagsbild: Joel Thungren/Försvarsmakten
Upplaga: 100 ex
Tryck: Billes Tryckeri AB
ISSN 2003-1076

Artiklar i denna årsbok som författas av andra än Svenska Röda Korset återger författarnas åsikter och inte nödvändigtvis Svenska Röda Korsets.

Innehållsförteckning

1 Introduktion

2022 med den humanitära rätten i fokus... 4

*Martin Årnlöv, generalsekreterare,
Svenska Röda Korset*

2 Svensk praxis

Sammanställning av svensk praxis 2022..... 8

Särskilt om svenska domar 2022 16

Sammanställning av svenska domar 28

3 Artiklar

Folkkräuttsutbildning för ett välfungerande
totalförsvaret – ett viktigt område för
vidareutveckling 31

*Universitetslektor Marika Ericson,
biträdande prefekt och chef Centrum
för operativ juridik och folkkräut
vid Försvarshögskolan*

No time to lose 36

*Johan Mårtensson, ordförande för
Centrala Samrådsgruppen för
sjö- och flygräddning samt
räddningssamordnare, Sjöfartsverket*

Kulturarv i krig 39

*Erika Hedhammar, utredare,
Gabriella Ericson, utredare, och
Maria Barkin, verksjurist,
Riksantikvarieämbetet*

Relevansen av ett genusperspektiv på
internationell humanitär rätt 44

*Paula Iwanowska, folkkräuttsrådgivare,
Nordic Centre for Gender in
Military Operations*

Lästips 49

Engagera dig 51

Foto: Ukrainian Red Cross

4

Foto: Martin Årnlöv

28

Foto: Ulf Thungrén

31

Foto: Erika Hedhammar

39

Foto: Jimmy Croona

44

1. Introduktion

2022 med den humanitära rätten i fokus

Martin Ärnlov

Generalsekreterare, Svenska Röda Korset

Det vore omöjligt att ge ut en årsbok i humanitär rätt för året 2022 utan att relatera till de oerhörda humanitära effekterna av den **väpnade konflikten i Ukraina**. Sedan februari 2022 då den väpnade konflikten eskalerade har hundratusentals dött, förlorat sitt levsbröd, skadats eller försvunnit och miljontals är på flykt. De humanitära behoven fortsätter växa. Svenska Röda Korset har under året genomfört flera särskilda insatser för att hjälpa krigets offer, tack vare ett mycket stort stöd från svenska folket, företag och regering. Bland annat har 18 rödakorsdelegater från Sverige utsänts till utsatta områden för att stötta lokala rödakorsföreningar med expertis. **Röda Korset är en opartisk och neutral humanitär organisation**, vilket innebär att vi aldrig väljer sida i en väpnad konflikt, men alltid står bakom de människor som drabbas. Detta är nödvändigt för att vi ska kunna bidra humanitärt till

de mest utsatta på alla sidor i konflikter. Vikten av staternas stöd, förståelse och respekt för rödakors- och rödahalvmånerörelsens särskilda uppdrag, i enlighet med Genèvekonventionerna med tilläggsprotokoll och Röda Korsets grundprinciper, kan i detta sammanhang inte nog betonas.

Det gångna årets händelser har genererat ett **ökat intresse hos allmänheten för krigets lagar**. Antalet som har besökt vår hemsida om *Krigets lagar* och antalet nya användare av vår webbkurs¹ med samma namn har ökat markant. I anknytning till detta skulle jag vilja nämna att Internationella rödakorskommittén (ICRC), som under året fortsatt bedriva sitt arbete med att kartlägga praxis från världens länder, under 2022 låtit meddela att det för den intresserade är möjligt att ta del av svensk praxis till och med år 2010 via ICRC:s sedvanerättsliga databas (*Custodial IHL Database*)². Mer aktuell

1 Se sida 49 för länk till Svensk Röda Korset webbkurser.

svensk praxis hittar du som vanligt här i vår årsbok.

Vidare har konflikten i Ukraina belyst **behovet av beredskap för krigsfara och krig på hemmaplan**. Enligt första artikeln i Genèvekonventionerna har stater en skyldighet att respektera och säkerställa efterlevnaden av den humanitära rätten. För att trygga att Sverige lever upp till sina åtaganden krävs att totalförsvarets aktörer, utöver allmänheten i stort, har goda kunskaper om vilka regler man måste förhålla sig till i krig. Det är centralt att den humanitära rätten integreras i totalförsvarsarbetet och vägleder planering, aktiviteter och uppföljning. Med hänsyn till Svenska Röda Korsets stödande roll att sprida kunskap om den humanitära rätten har vi under året sökt bidra till detta – genom dialog med relevanta aktörer, utbildningar i internationell humanitär rätt och andra initiativ, såsom publiceringen av denna årsbok. För att understryka nödvändigheten av att kunskap om krigets lagar prioriteras i fortsatt totalförsvarsarbete är temat för årets årsbok **uppbyggnaden av totalförsvaret**. Det gläder mig mycket att kunna meddela att vi på detta tema har med lärorika och intressanta texter från Försvarshögskolan, Sjöfartsverket och Riksantikvarieämbetet.

Även frågor om genus är aktuella inom ramen för Sveriges utveckling av totalförsvaret. Svenska Röda Korset

har länge drivit frågan om vikten av att inkludera ett **genusperspektiv i tolkning och tillämpning av krigets lagar**, eftersom förståelse för hur väpnade konflikter drabbar kvinnor, män, flickor och pojkar på olika sätt är nödvändigt för en icke-diskriminerande tillämpning av reglerna. Under 2022 har Svenska Röda Korset bidragit särskilt till det pågående arbetet med att uppdatera kommentarerna till fjärde Genèvekonventionen genom att tillse tydliga skrivningar om vikten av ett genusperspektiv kopplat till grundläggande bestämmelser. Frågan om genusperspektiv på den humanitära rätten var även temat på det expertmöte som anordnades i oktober 2022 av Svenska Röda Korset, ICRC och *Nordic Centre for Gender in Military Operations* (NCGM) i Genève, vilket jag hade glädjen att få inleda. Expertmötet var ett viktigt steg mot att öka kunskapen om hur ett genusperspektiv på den humanitära rätten kan operationaliseras. Vi är mycket tacksamma över att NCGM bidragit med en text till årsboken som bland mycket annat erbjuder en djupare inblick i nämnda expertmöte.

Världens ögon har rättmätigt under det gångna året riktats mot Ukraina men för Röda Korset är det oerhört viktigt att bibehålla ett **brett fokus**. I skrivande stund har det snart gått två månader sen den förödande jordbävningkatastrofen i Turkiet och Syrien.

2 Se sida 49 för länk till ICRC:s webbsida om svensk praxis.

Foto: Ukrainian Red Cross

Efter missilattack i Kyiv arbetar rödakorspersonal för att förse människor med hjälp.

Över 50 000 personer har dött, många människor har skadats och byggnader ligger i ruiner. Läget i Syrien är efter årtal av krig – och nu även på grund av jordbävningkatastrofen – än mer akut. Den allvarliga matbristen i länderna på Afrikas horn riskerar utmytna i en svältkatastrof och de humanitära behoven i ett dussintal länder, från Jemen till Somalia, Afghanistan och Demokratiska republiken Kongo, väntas öka under 2023. Samtliga humanitära kriser förtjänar vår uppmärksamhet, ingen katastrof får falla i glömska. Röda Korsets arbete för att förhindra och lindra mänskligt lidande i kris- och krigsdrabbade områden världen över fortsätter.

Året 2022 har utan tvivel satt sina spår. Det har utgjort en sorglig påminnelse om den humanitära rättens betydelse, om vikten av kunskap om

och tilltro till detta regelverk som finns till hands för att begränsa lidandet som väpnade konflikter medför. Vår förhoppning är att denna årsbok ska kunna bidra till att ge dig som läsare en ökad förståelse för den humanitära rättens roll i totalförsvaret. Vi vill härmed rikta ett stort och varmt tack till författarna som bidragit till årets upplaga av årsboken. Och slutligen, ett stort tack till dig som läser – låt oss tillsammans sprida kunskap som skyddar människors liv och värdighet i väpnade konflikter. Det är viktigt också i Sverige!

Stockholm den 3 april 2023.

Martin Ärnlov, generalsekreterare,
Svenska Röda Korset

Röda Korsets grundprinciper

HUMANITET

Allt Röda Korset gör syftar till att förhindra och lindra mänskligt lidande var det än uppstår och vem det än drabbar.

OPARTISKHET

Röda Korset diskriminerar inte när det gäller nationalitet, etnicitet, religion, samhällsställning eller politiska åsikter.

NEUTRALITET

För att bevara allas förtroende och garantera säkert tillträde väljer inte Röda Korset sida i fientligheter.

SJÄLVSTÄNDIGHET

Röda Korset är självständigt men har en stödjande roll till staten inom det humanitära området.

FRIVILLIGHET

Röda Korset är en organisation som bygger på frivillighet. Att engagera sig i Röda Korset är frivilligt och att ta emot hjälp från Röda Korset är också frivilligt.

ENHET

Det får endast finnas en nationell rödakors- eller rödahalvmåneförening i varje land. Den är öppen för alla och dess humanitära verksamhet ska omfatta hela landet.

UNIVERSALITET

Tillsammans bildar de nationella rödakors- och rödahalvmåneföreningarna världens största mänskliga skyddsnät.

2. Svensk praxis

Sammanställning av svensk praxis 2022

Internationella rödakorskommittén (ICRC) samlar varje år in staters praxis, det vill säga hur stater agerar och uttalar sig, inom området internationell humanitär rätt.³ Den insamlade informationen jämförs och analyseras i syfte att hitta gemensamma övertygelser bland

stater om vad som utgör gällande rätt för att på så sätt bidra till utvecklingen av den humanitära sedvanerätten. Uppdraget att årligen samla in svensk praxis har sedan 2009 utförts av Svenska Röda Korset.

Svensk praxis från 2022 har haft stark koppling till följande frågor:

- Respekt, efterlevnad och upprätthållande av den internationella humanitära rätten (regel 139, 144 och 149)
- Det särskilda skyddet för civila i väpnade konflikter (regel 1 och 7)
- Utredning och lagföring av krigsförbrytelser samt internationellt samarbete kring utredning och lagföring av krigsförbrytelser (regel 161 och 158)
- Humanitärt tillträde och humanitär hjälpersonals rörelsefrihet (regel 55 och 56)
- Förbudet mot våldtäkt och sexuellt våld (regel 93)
- Barns särskilda skydd i väpnade konflikter (regel 135)
- Krigsbrott definierade som allvarliga överträdelser av den internationella humanitära rätten (regel 156)
- Förbudet mot att anfälla sjukhus (regel 35)
- Förbudet mot diskriminering, mord och olaga frihetsberövande (regel 88, 89 och 99)
- Svensk domstols universella jurisdiktion gällande krigsbrott i både internationella och icke-internationella väpnade konflikter (regel 157)

Siffrorna inom parentes representerar det nummer som regeln tilldelats i ICRC:s sedvanerättsstudie.

³ ICRC Database, Customary IHL, Practice by country – Customary IHL – ICRC, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2/by-country> (hämtad 2023-03-27).

Respekt, efterlevnad och upprätthållande av internationell humanitär rätt

Parterna i en väpnad konflikt ska respektera internationell humanitär rätt och säkerställa att den humanitära rätten respekteras av dess väpnade styrkor och andra personer eller grupper som i praktiken handlar efter dess instruktioner, ledning eller kontroll. Stater ska även utöva sitt inflytande för att stoppa kränkningar av internationell humanitär rätt. Ett sätt för stater att säkerställa att den internationella rätten efterlevs är att de genom sin praxis bekräftar regelverkets bindande status. Sverige har de senaste åren kontinuerligt lyft vikten av att den humanitära rätten efterlevs och året som gått utgör inget undantag. I svensk praxis från 2022 betonas att Sverige står fast vid att stater har en skyldighet att respektera och säkerställa efterlevnaden av den humanitära rätten.

The Council, and the international community as a whole, has a shared responsibility to fully uphold and respect international law, including international humanitarian law, and humanitarian principles. We recall our joint obligation to respect and ensure respect for international humanitarian law, as enshrined in the common Article 1 of the Geneva Convention.”

Gemensamt nordiskt uttalande av ambassadör Anna Karin Eneström vid FN:s säkerhetsråds öppna debatt om “War in Cities: protection of civilians in urban settings”, den 25 januari 2022.

Det är alla staters skyldighet att efterleva internationell humanitär rätt och respektera de humanitära principerna och Sverige tar sin del av ansvaret för att humanitära insatser kommer människor till del på lika villkor.”

Uttalande av biståndsminister Matilda Ernkrans, svar på skriftlig fråga av Joar Forsell (L) till Riksdagen angående icke-diskriminering i stödet till ukrainska flyktingar, den 30 mars 2022.

Det särskilda skyddet för civila i väpnade konflikter

En av de mest centrala och grundläggande principerna inom den humanitära rätten är distinktionsprincipen. Den innebär att stridande parter alltid ska göra åtskillnad mellan å ena sidan civila och civila objekt och å andra sidan stridande och militära mål samt att anfall inte får riktas mot vare sig civila eller civila objekt. Av distinktionsprincipen följer att krigföring som drabbar såväl militära mål som civila och civila objekt utan urskillnad är förbjuden. Civila och civila objekt får med andra ord inte anfallas urskillningslöst. Dessa normer faller inom den tematiska indelningen av regler som ger uttryck för distinktionsprincipen. Året 2022 har visat att det särskilda skyddet för civila och civila objekt kontinuerligt åsidosätts. Attacker riktade direkt mot civila och civil infrastruktur har förekommit i väpnade konflikter världen över och Sverige har vid flera tillfällen fördömt detta.

Human rights violations and abuses in Yemen remain deeply concerning. We urge all parties to protect civilians and respect international law.”

Uttalande av Anna Jarfelt, ambassadör och ständig representant för Sverige till FN i Genève vid den 49:e sessionen i rådet för mänskliga rättigheter, den 8 mars 2022.

Sverige fördömer attacker riktade mot civila och civil infrastruktur. Internationell humanitär rätt och mänskliga rättigheter måste efterlevas, och Sverige strävar efter rättvisa för alla som har drabbats och fortsätter att drabbas av Nagorno-Karabach-konflikten.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på interpellation av Arin Karapet (M) angående armeniska krigsfångar (Riksdagens protokoll 2021/22:47), den 16 december 2021–14 januari 2022.

Attacker som avsiktligt riktas mot civilbefolkningen eller civila mål utgör ett krigsbrott. Ryska brott mot folkrätten kommer att undersökas och de ansvariga kommer att ställas inför rätta. Sverige kommer att bidra med pengar och experter till Internationella brottmålsdomstolen.”

Uttalande av statsminister Magdalena Andersson, inför pressträff med EU kommissionens ordförande Ursula von der Leyen, den 7 april 2022.

[...] international humanitarian law must be respected. Civilians must never be a target. And civilian infrastructure must be protected. Sexual violence can never be tolerated. This brings me back to the issue of responsibility. No amount of denial and disinformation will prevent accountability for serious international crimes including war crimes.”

Gemensamt nordiskt uttalande av ambassadör Anna Karin Eneström vid FN:s säkerhetsråds möte om den humanitära situationen i Ukraina, den 19 april 2022.

Utredning och lagföring av krigsförbrytelser samt internationellt samarbete

Svensk praxis under 2022 har tydligt återspeglat de sedvanerättsliga normer som innebär att stater har en skyldighet att utreda krigsförbrytelser som påstås ha begåtts på deras territorium, av deras väpnade styrkor eller medborgare samt i förekommande fall väcka åtal mot de misstänkta. Enligt sedvanerätten ska stater, i möjligaste mån, även göra allt de kan för att samarbeta med varandra i syfte att underlätta utredning av krigsförbrytelser och lagföring av misstänkta. Sverige har det senaste året understrukit att svåra överträdelser av den internationella humanitära rätten utgör krigsförbrytelser. Sverige

har vidare främjat internationellt samarbete beträffande lagföring av krigsförbrytare. Sverige var ett av de 40-tal länder som hänförde fallet om misstänkta internationella brott begångna i Ukraina till den Internationella brottmålsdomstolen (ICC) och har under året även bistått ICC med åklagarexpertis och betydande ekonomiska resurser. Sverige har även intervenerat i målet som Ukraina anhängiggjort mot Ryssland i Internationella domstolen (ICJ) rörande tolkningen av folkmordskonventionen.

Det är sedan länge en prioriterad fråga för regeringen att få till stånd ansvarsutkrävande och lagföring för de allvarliga brott som har begåtts inom ramen för de väpnade konflikterna i Syrien och Irak. Denna lagföring bör i första hand ske i regionen, där brottsoffer, vittnen och bevisning finns.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på fråga av Amineh Kakabaveh angående Kurdernas kamp mot IS (Riksdagens protokoll 2021/22:8), den 25 mars 2022.

“

The alarming reports we're receiving of executions, rape and pillaging of civilian property in Bucha and other cities suggest a pattern of systematic violations and abuses, and disregard for the laws of war. International crimes must be investigated and those responsible brought to account. The ICC needs the full support of the international community. Sweden and the EU support the ICC as a pillar of the international architecture that was established to uphold respect for international law and the rules-based international order.”

Uttalande av utrikesminister Ann Linde om Sveriges ökade stöd till Internationella brottsdomstolens utredning om krigsbrott, den 12 april 2022.

”

Regeringen ser naturligtvis väldigt allvarligt på uppgifterna om misstänkta krigsförbrytelser. Jag har vid flera tillfällen framhållit att personer som medverkar till allvarliga brott mot folkrätten, kränkningar av mänskliga rättigheter och övergrepp måste ställas till svars för sina handlingar. Straffrihet är inget alternativ [...]. Enligt folkrätten har alla inblandade stater en skyldighet att utreda om misstänkta krigsförbrytelser har begåtts, och det gäller även i denna konflikt. Jag kommer att fortsätta understryka ansvaret för att ställa krigsförbrytare till svars på ett noggrant, transparent och skyndsamt sätt.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på interpellation av Arin Karapet (M) angående armeniska krigsfångar (Riksdagens protokoll 2021/22:47), den 16 december 2021–14 januari 2022.

Humanitärt tillträde, förbudet mot sexuellt våld, barns särskilda skydd och förbudet mot att anfälla sjukhus

Sverige har under året återkommande framhållit att det är nödvändigt att säkerställa humanitärt tillträde för att skydda liv, rättigheter och värdighet för offren i en väpnad konflikt, samt uppmanat involverade parter att tillåta och underlätta för humanitär hjälp-personal att verka i konfliktzoner. Den internationella humanitära sedvane-rättens förbud mot våldtäkter och andra former av sexuellt våld har liksom tidigare år också uppmärksammats under 2022. Sverige har även lyft det särskilda skyddet för barn i väpnade konflikter samt förbudet mot att anfälla sjukhus.

Volontär packar upp paket med köksredskap i Sudan.

Foto: Tomas Åttemo

”

Humanitärt tillträde till konfliktområdena är kraftigt begränsat, och humanitära aktörer får allt svårare att verka. 24 hjälparbetare har dödats sedan konflikten startade, vilket gör Etiopien till ett av världens farligaste länder när det gäller humanitär arbete. Detta är oacceptabelt. Sverige uppmanar ständigt alla parter att garantera säkert och obehindrat humanitärt tillträde samt att respektera internationell humanitär rätt.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på interpellation 2021/22:180, angående kriget i Etiopien (Riksdagens protokoll 2021/22:58), den 25 januari 2022.

“

We demand that all parties fully comply with their obligations under IHL and human rights law, protect civilians and critical civilian infrastructure and ensure safe, rapid and unhindered humanitarian access and passage. Humanitarian and medical personnel as well as hospitals and other medical facilities must be protected.”

Gemensamt nordiskt-baltiskt uttalande vid FN:s generalförsamlings 11e extra-in kallade sessionsession om Ukraina, den 2 mars 2022.

Foto: ICRC

Rödakorsare vid bombat hus i Irpin, Ukraina.

“

[...] women and girls who are forced to flee their homes find themselves in situations that exacerbate inequality and vulnerability, in the face of sexual and gender-based violence. In this regard we are appalled by reports of alleged sexual violence perpetrated by Russian armed forces. We commend the courage of the local civil society organizations, including those led by women, in responding to the humanitarian needs despite the risks they are facing. We call for the protection of civilians, safety and security of humanitarian workers, as well as safe, timely and unhindered humanitarian access to those in need.”

Gemensamt uttalande av 53 medlemsstater och den Europeiska unionen vid den 66e sessionen för FN:s kvinnokommission, den 15 mars 2022.

”

Sverige markerade tydligt att humanitärt tillträde till hela området måste säkerställas, internationell humanitär rätt och mänskliga rättigheter höras och samtliga fångar relaterade till striderna släppas.”

Skrivelse 2021/22:170 från regeringen till riksdagen med anledning av Sveriges ordförandeskap i OSSE angående konflikten om området Nagorno-Karabach, den 17 mars 2022.

Universell jurisdiktion för krigsbrott i både internationella och icke-internationella väpnade konflikter

Universalitetsprincipen är en sedvarettslig norm som innebär att alla stater har jurisdiktion för vissa internationella brott, såsom krigsförbrytelser, oberoende av vem som har begått brottet, vem brottet har riktats mot och var brottet har begåtts. Principen

bygger på tanken att det finns vissa skyddsintressen som är så fundamentala att alla stater har en rätt och, ibland, en skyldighet att värna dem. Denna princip har det senaste året fått fortsatt stöd i svensk rättspraxis, bland annat i ett vägledande beslut från Högsta domstolen (HD) från november 2022. I beslutet bekräftade HD regel 157 i ICRC:s sedvanerättsstudie, nämligen att stater har rätt att tillämpa universell jurisdiktion för krigsförbrytelser begångna i internationella såväl som i icke-internationella väpnade konflikter.

Enligt regel 157 i studien har stater en rätt att inom ramen för sin nationella lagstiftning tillämpa universell jurisdiktion för krigsförbrytelser, såväl i internationella som i icke-internationella väpnade konflikter. [...] En rätt att utöva universell jurisdiktion för krigsförbrytelser har ansetts följa av allmän folkrätt oavsett karaktären på den väpnade konflikten. [...] Slutsatsen är mot denna bakgrund att det inte finns något hinder mot att en svensk domstol utövar universell jurisdiktion för krigsförbrytelser som har begåtts inom ramen för en icke-internationell väpnad konflikt.”

Högsta domstolens beslut "Universalitetsprincipen" den 10 november 2022 i mål Ö1314-22, p. 31–33.

Brott som avses i lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott (tidigare lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser) omfattas av universell jurisdiktion, se 2 kap. 3 § 6 p. brottsbalken. Svensk domstol är således behörig att döma över dessa brott även om de begåtts utanför riket och utan krav på dubbel straffbarhet. Innan 2014 års lag trädde i kraft fanns en bestämmelse om folkrättsbrott, grovt brott, i 22 kap. 6 § brottsbalken. Även för det brottet gällde universell jurisdiktion.”

Stockholms tingsrätts dom den 4 mars 2022 i mål B20218-20, s. 11.

Tingsrätten har ansett sig behörig att döma för de åtalade brotten, dvs. folkrättsbrott och mord. Folkrättsbrottet faller under s.k. universell jurisdiktion. Det innebär att svensk domstol är behörig att döma även för brott som begåtts utomlands och av utländsk person.”

Stockholms tingsrätts dom den 14 juli 2022 i mål B15255-19, s. 6.

Särskilt om svenska domar 2022

Foto: Johan Erikson

Högsta domstolen i Stockholm.

Under året 2022 har Stockholms tingsrätt meddelat två domar rörande krigsbrott. Detta innebär att totalt 13 mål rörande krigsbrott⁴ nu har avgjorts av svenska domstolar sedan 2006. Det första målet från året gäller en kvinna som dömdes för grovt folkrättsbrott och grov krigsförbrytelse då hon inte förhindrat att hennes son använts som barnsoldat av Islamiska staten (IS) i den väpnade konflikten i Syrien. Domen har vunnit laga kraft. Det andra målet gäller en iransk man som dömdes för grovt folkrättsbrott och mord efter att han deltagit i avrättningar av politiska

fångar i Iran 1988. Domen har överklagats till Svea hovrätt där rättegången väntas pågå till och med hösten 2023. Målet har fått stor internationell uppmärksamhet då fallet tros vara första gången som någon ställs till svars för massavrättningarna som följde den iranska revolutionen 1979.

Ett annat uppmärksammat avgörande från 2022 är ett vägledande beslut från Högsta domstolen (HD) rörande universell jurisdiktion. Efter att åtal hade väckts mot två personer för medhjälp till grovt folkrättsbrott begärde den ena personen, som är

⁴ Överträdelser av den internationella humanitära rätten är sedan den 1 juli 2014 kriminaliserade som *krigsförbrytelser* enligt lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott (tidigare lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser). Dessförinnan var dessa brott under lång tid kriminaliserade som *folkrättsbrott* i 22 kap. 6 § brottsbalken. Vilken lag som tillämpas beror på när det aktuella brottet har begåtts.

schweizisk medborgare och bosatt i Schweiz, att åtalet mot honom skulle avvisas på grund av att det saknades rättsligt stöd (jurisdiktion) för att åtala honom i Sverige. Denna fråga prövades av HD som kom fram till att svensk domstol var behörig att pröva åtalet mot honom. Rättegången då själva åtalet mot de två personerna kommer att prövas väntas inledas i september 2023.

Högsta domstolens beslut

2022-11-10

Mål nr: Ö 1314-22

Bakgrund

Två personer, en svensk och en schweizisk medborgare, åtalades i november 2021 för medhjälp till grovt folkrättsbrott i Sudan. Åtalet avser gärningar som påstås ha begåtts under åren 1999 till 2003 i samband med den icke-internationella väpnade konflikten i landet. Konflikten i Sudan handlade delvis om kontroll över oljeutvinning och de tilltalade var under perioden företrädare för ett oljebolag i en svensk koncern. Åklagaren menar att de tilltalade har medverkat till att den sudanska regimen begick brott mot krigets lagar i syfte att säkra bolagets oljeverksamhet. De tilltalade nekar till brott.

En tid efter att åtalet hade väckts begärde den schweiziske medborgaren att åtalet mot honom skulle avvisas på grund av att svensk domstol inte hade behörighet att pröva åtalet mot honom. Han angav flera anledningar till detta. Bland annat menade han att de svenska

reglerna om universell jurisdiktion kräver att det finns stöd i allmän folkrätt att utöva universell jurisdiktion i det specifika fallet. Han hävdade att det saknades sådant folkrättsligt stöd att utöva universell jurisdiktion – både för krigsförbrytelser som begåtts i icke-internationella väpnade konflikter och för att utöva universell jurisdiktion mot någon som, när åtal väcks, inte befann sig i Sverige. Därför ansåg den schweiziske medborgaren att svensk domstol inte hade behörighet att pröva åtalet.

Rättsfrågor

Den centrala rättsfrågan för HD i detta fall var om svensk domstol enligt de svenska reglerna om universell jurisdiktion var behörig att pröva ett åtal för folkrättsbrott begånget i utlandet inom ramen för en icke-internationell väpnad konflikt, när den åtalade varken vistas i Sverige eller är svensk medborgare. Detta inbegrep frågan huruvida hinder, eller avsaknaden av stöd, i allmän folkrätt uteslöt svensk domstols behörighet.

Skäl för beslutet

Omfattas brottet av bestämmelsen om universell jurisdiktion?

HD inledde med att redogöra för svensk domstols behörighet att döma över brott som har begåtts utanför Sverige, vilket regleras i 2 kap. 3 § brottsbalken. Här ingår vissa internationella brott som svensk domstol har behörighet att pröva oavsett var, av vem och mot vem som brottet har begåtts (universell

jurisdiktion). HD konstaterade att det brott som den schweiziske medborgaren är åtalad för omfattas av bestämmelsen om universell jurisdiktion i 2 kap. 3 § brottsbalken. Om det kan konstateras att det finns behörighet för svensk domstol enligt 2 kap. 3 § brottsbalken att döma över aktuellt brott ska domstolen gå vidare till att pröva dels om det föreligger något hinder i folkrätten mot att utöva universell jurisdiktion, dels om det finns en tillräcklig anknytning till Sverige.

Är anknytningen till Sverige tillräcklig?

För att svensk domstol ska vara behörig att döma över ett internationellt brott ska det, utöver behörighet enligt 2 kap. 3 § brottsbalken, finnas ett svenskt intresse av att lagföra, det vill säga någon form av anknytning mellan Sverige och åtalet. Denna prövning görs inom ramen för ett så kallat åtalsförordnande⁵, men HD konstaterade att även domstolen ska göra en bedömning av om anknytningen till Sverige är tillräcklig. Vid denna prövning ska hänsyn tas till i vilken utsträckning brottsligheten eller den misstänkte har anknytning till Sverige och vilka faktiska möjligheter det finns att utreda brottet och lagföra den misstänkte här. I nu aktuellt mål mot den schweiziske medborgaren bedömde HD att anknytningen till Sverige var tillräcklig eftersom åtalet rörde gärningar som den schweiziske medborgaren påstås ha begått till-

sammans eller i samförstånd med en svensk medborgare samt i en roll som företrädare för ett bolag i en svensk koncern. HD ansåg därmed att anknytningen till Sverige var tillräcklig för att det skulle anses föreligga ett berättigat svenskt rättskipningsintresse.

Universell jurisdiktion i allmän folkrätt

För att slutligt kunna konstatera att svensk domstol är behörig att döma över aktuellt internationellt brott ska domstolen iaktta de begränsningar av behörigheten som kan följa av allmän folkrätt (enligt 2 kap. 12 § brottsbalken). Om domstolen kommit fram till att behörighet finns enligt 2 kap. 3 § brottsbalken och att det finns en tillräcklig anknytning till Sverige ska den således kontrollera att det inte finns något folkrättsligt hinder mot att utöva universell jurisdiktion. HD klargjorde att ”hinder föreligger endast om det finns en inom folkrätten etablerad norm som begränsar domstolens behörighet i det enskilda fallet”. Således krävs inte något positivt stöd inom folkrätten för utövande av universell jurisdiktion.

Kan universell jurisdiktion utövas för krigsförbrytelser som har begåtts inom ramen för en icke-internationell väpnad konflikt?

HD redogjorde för att möjligheten att utöva jurisdiktion med stöd av universalitetsprincipen är begränsad till vissa

⁵ Om ett särskilt förordnande krävs innan åtal får väckas (se 2 kap. 7 § brottsbalken) så beslutas detta normalt av riksåklagaren eller av regeringen.

särskilt allvarliga brott. I folkrätten betraktas i vart fall krigsförbrytelser, folkmord och brott mot mänskligheten som sådana brott. De fyra Genèvekonventionerna från 1949 innehåller en skyldighet för stater att utöva universell jurisdiktion för krigsförbrytelser men eftersom Genèvekonventionerna, med vissa undantag, är tillämpliga endast i internationella väpnade konflikter, gäller inte den traktatbaserade skyldigheten att utöva universell jurisdiktion för krigsförbrytelser som begåtts i icke-internationella konflikter. Stora delar av den humanitära rätten anses dock sedvanerättsligt förpliktigande i båda konflikttyperna. För att besvara frågan om universell jurisdiktion kan utövas för krigsförbrytelser som begåtts inom ramen för en icke-internationell väpnad konflikt vände sig därför HD till sedvanerätten på området och utgick i sin bedömning bland annat ifrån Internationella rödakorskommitténs sedvanerättsstudie från 2005.

HD noterade att utvecklingen generellt sett, vid tillämpningen av det humanitärrettsliga regelverket, gått mot att jämställa internationella och icke-internationella väpnade konflikter. HD hänvisade här till Internationella rödakorskommitténs sedvanerättsstudie, som konstaterar att flera av de viktigaste principerna i Genèvekonventionerna är att betrakta som sedvanerätt och gäller i såväl internationella som icke-internationella väpnade konflikter. Av särskilt intresse var regel

157 i studien som säger att stater har en rätt att utöva universell jurisdiktion för krigsförbrytelser, såväl i internationella som i icke-internationella väpnade konflikter, samt att det därutöver har ansetts följa av allmän folkrätt att rätten att utöva universell jurisdiktion gäller oavsett karaktär på den väpnade konflikten. Mot denna bakgrund fann HD att allmän folkrätt inte sätter upp hinder för svensk domstol att utöva universell jurisdiktion för krigsförbrytelser som begåtts inom ramen för en icke-internationell väpnad konflikt. Till följd av detta ansåg HD att gärningarna som den schweiziske medborgaren anklagas för att ha begått i en icke-internationell väpnad konflikt enligt folkrätten omfattas av universell jurisdiktion.

Kan universell jurisdiktion utövas även om den misstänkte inte befinner sig i landet när åtal väcks?

HD redovisade vidare att svensk rätt inte ställer upp något allmänt krav på att den misstänkte måste befinna sig i landet när åtal väcks. Frågan var där- efter huruvida folkrätten uppställde något sådant krav på att den misstänkte ska befinna sig i landet för att svensk domstol ska kunna utöva jurisdiktion för brott som omfattas av universalitetsprincipen. HD konstaterade att det inom folkrätten inte har etablerats någon sådan norm. Det faktum att den schweiziske medborgaren inte befann sig i landet när åtalet väcktes utgjorde därmed inte något hinder mot att utöva universell jurisdiktion.

HD:s sammantagna bedömning var att svensk domstol är behörig att pröva åtalet mot den schweiziske medborgaren om medhjälp till grovt folkrättsbrott.

Stockholm tingsrätts dom

2022-07-14

Mål nr: B 15255-19

Hamid Noury

Bakgrund

Den tilltalade, en iransk medborgare, greps på en svensk flygplats i november 2019. Några dagar tidigare hade han blivit anhållen i sin frånvaro gällande brottsmisstankar för bland annat krigsförbrytelser. Han anklagades för att ha deltagit i avrättningar av politiska fångar i Gohardasht-fängelset i Iran sommaren 1988. Det rörde sig dels om avrättningar av sympatisörer till den politiska organisationen Iranska Folkets Mujahedin (Mujahedin), dels om avrättningar av sympatisörer till olika vänstergrupperingar. Gärningarna hade sin bakgrund i den maktkamp som följde den iranska revolutionen 1979.

Avrättningar av Mujahedin-sympatisörer

Åklagaren hävdade att den tilltalade hade deltagit i avrättningar av Mujahedin sympatisörer, som var civila, samt att detta skett inom ramen för en

väpnad konflikt. Den tilltalade hade därav enligt åklagaren gjort sig skyldig till svåra överträdelser av den humanitära rätten. Enligt svensk lag som gällde år 1988 kan den som gjort sig skyldig till ”en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller sådan allmänt erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter”, dömas för *folkrättsbrott*.⁶ Åklagaren yrkade att den tilltalade skulle dömas för *folkrättsbrott* då han enligt åklagaren bland annat hade berövat livet av ett mycket stort antal Mujahedin-sympatisörer, verkställt dödsstraff som meddelats efter ett förfarande som inte tillgodosatt den humanitära rättens krav på en rättvis rättegång samt utsatt ett stort antal fångar för svårt lidande genom att tillfoga dem svår dödsångest. Åklagaren påstod att den tilltalade hade utfört dessa gärningar tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningspersoner. Åklagaren ansåg även att brottet skulle bedömas som grovt.

Avrättningar av vänstersympatisörer

Åklagaren ansåg vidare att den tilltalade också hade deltagit i avrättningarna av sympatisörer till olika vänstergrupperingar. Dessa avrättningar påstods dock inte skett inom ramen för en väpnad konflikt och utgjorde således inte överträdelser av

6 För gärningar begångna år 1988 tillämpas straffbestämmelsen i 22 kap. 6 § första och andra stycket brottsbalken i sin lydelse före den 1 juli 1995.

den internationella humanitära rätten, men däremot *mord* enligt svensk rätt.⁷ Enligt åklagaren hade den tilltalade på liknande tillvägagångssätt som vid avrättningarna av Mujahedin-sympatisörerna, också tillsammans och i samförstånd/samråd med andra gärningspersoner, bland annat berövat livet av ett stort antal fångar vars ideologiska eller religiösa övertygelse stod i strid med den teokratiska staten Iran. Därför åtalade åklagaren även den tilltalade för *mord*.

Sammantaget yrkade åklagaren att den tilltalade skulle dömas både för grovt folkrättsbrott och mord. Den tilltalade nekade till brott.

Rättsfrågor

En av de inledande frågorna i målet var huruvida organisationen Mujahedin under aktuell tidsperiod hade blivit en del av den internationella väpnade konflikten som pågick mellan Iran och Irak, alternativt om det vid sidan av denna internationella konflikt förelåg en icke-internationell väpnad konflikt mellan Iran och Mujahedin. Detta fick betydelse för vilka regler inom den internationella humanitära rätten som skulle tillämpas.

En annan fråga av humanitärrettslig karaktär som aktualiserades var huruvida det förelåg ett tillräckligt samband (nexus) mellan gärningarna

och den väpnade konflikten. Detta är nämligen en förutsättning för att ett brott ska kunna anses vara en krigsförbrytelse. För att ett sådant samband ska anses föreligga krävs bland annat att konflikten har spelat en väsentlig roll för gärningspersonens beslut att utföra handlingen.

Domskäl Avrättningar av Mujahedin- sympatisörer

Var det en internationell eller en icke-internationell väpnad konflikt?

Vad gällde åtalet för grovt folkrättsbrott hade åklagaren i första hand begärt att prövningen skulle ske enligt det regelverk som gäller för internationella väpnade konflikter. Tingsrätten kom fram till att det under perioden 1980–1989 hade pågått en internationell väpnad konflikt mellan Iran och Irak samt att organisationen Mujahedin efter år 1987 hade en väpnad gren; den iranska nationella befrielsearmén, som under år 1988 attackerade Iran vid flera tillfällen (med målet att störta regimen i Iran). Mujahedins attacker utgick från irakiskt territorium och var understödda och utfördes i samarbete med den irakiska armén. Mot den bakgrunden slog tingsrätten fast att Mujahedin under aktuell tidsperiod hade varit en del av den internationella

7 Om en åtalad person befinner sig i Sverige och aktuellt brott (i detta fall mord) enligt svensk rätt har ett högt straffvärde kan svensk domstol i vissa fall vara behörig att döma för brottet, trots att det kan ha begåtts utomlands och av någon som saknar anknytning till Sverige. I aktuellt fall grundade sig svensk domstols behörighet i brottslighetens höga straffvärde. Folkrättsbrottet däremot föll under universell jurisdiktion.

väpnade konflikten mellan Iran och Irak. Åtalet som avsåg grovt folkrättsbrott skulle således prövas enligt det humanitärrettsliga regelverket som gäller för internationella väpnade konflikter.

Hade det skett överträdelser av den humanitära rätten?

Tingsrätten ansåg det bevisat att den dåvarande religiöse ledaren i Iran, ayatolla Khomeini, någon gång efter juli 1988 hade utfärdat en order (fatwa) med budskapet att islams fiender omedelbart skulle förintas. Fatwan utfärdades främst på grund av en attack som Mujahedin utfört mot Iran en kort tid dessförinnan. Enligt fatwan skulle anhängare eller sympatisörer till Mujahedin i iranska fängelser som var trofasta i sin övertygelse avrättas. Prövningen av huruvida fångar var trofasta i sin övertygelse eller inte skulle enligt fatwan utföras av en särskild kommitté. Kommittén skulle bestå av tre personer som representerade Islamiska revolutionsdomstolen, Revolutionära Åklagarmyndigheten och Informationsministeriet. Kommittén skulle döma de Mujahedin-fångar som stod fast vid sin politiska och religiösa övertygelse till döden. Tingsrätten ansåg det vidare bevisat att en kommitté faktiskt hade utfört denna prövning i Gohardasht-fängelset. Bevisningen, bestående huvudsakligen av skriftlig utredning såsom rapporter och resolutioner från FN, var tillräcklig för att tingsrätten ansåg det klarlagt att ett

stort antal personer följaktligen hade avrättats. Avrättningarna hade skett i enlighet med det tillvägagångssätt som föreskrevs i fatwan och motivet bakom avrättningarna var enligt tingsrätten Mujahedins attack mot Iran, som skett strax innan fatwan utfärdades.

Tingsrätten ansåg vidare att bevisningen även var tillräcklig för att slå fast att många Mujahedin-fångar hade tillfogats svår dödsångest med anledning av kommitténs prövningar. Det kunde fastslås att förfarandet som föranledde kommitténs utdömda dödsstraff inte hade tillgodosett grundläggande krav på en rättvis rättegång. Utredningen visade att de Mujahedin-fångar som ställdes inför kommittén varken hade haft möjlighet att förbereda sitt försvar eller haft möjlighet att överklaga dödsdomarna. De hade inte heller fått information om vilka åtalpunkter som gjorts gällande mot dem och ibland var de inte ens medvetna om att förfarandet faktiskt var en rättegång.

Tingsrätten frågade sig därefter vilket humanitärrettsligt skydd de avrättade personerna omfattades av. Tingsrätten konstaterade att Iran hade tillträtt de fyra Genèvekonventionen redan 1949 och att bland annat artikel 147 i den fjärde Genèvekonventionen i sammanhanget var relevant. I artikel 147 listas svåra överträdelser av den humanitära rätten. Dessa utgörs bland annat av uppsåtligt dödande och tortyr eller omänsklig behandling av skyddade personer. Enligt artikel 4 skyddar

dock konventionen inte medborgare som är tillfångatagna av den egna staten. Till följd av detta kom tingsrätten fram till att Mujahedin-sympatisörerna, som var iranska medborgare, inte kunde anses omfattas av skyddet i fjärde Genèvekonventionen.

Däremot, ansåg tingsrätten, omfattades offren av begreppet *skyddade personer* i artikel 75 i tilläggsprotokoll I. Tingsrätten konstaterade att Iran inte tillträtt tilläggsprotokoll I men att artikel 75 vid tidpunkten för de aktuella händelserna hade sedvanerättslig status. Således var Iran ändå bunden av artikeln. I artikel 75 finns regler om humanitärt skydd av civilpersoner som är i händerna på en part i konflikten. Där finns vissa grundläggande garantier så som att civila personer under alla omständigheter ska behandlas humant samt att deras heder, övertygelse och religionsutövning ska respekteras. Handlingar som alltid är förbjudna enligt artikel 75, vare sig de begås av civila eller militärer, är våld mot en persons liv eller hälsa, särskilt mord och såväl fysisk som psykisk tortyr. I artikeln finns vidare krav på en rättvis rättegång, vilket exempelvis innebär att en person som står anklagad för brott ska få veta vad anklagelsen gäller, att denne har rätt till ett försvar, rätt att åberopa egen bevisning, rätt till en offentlig dom samt möjligheter att överklaga domen. Enligt tingsrätten hade gärningarna som begåtts innefattat uppsåtligt dödande, tortyr och berövande av rätten till en

rättvis rättegång. Således stod det klart att de humanitärrettsliga reglerna i artikel 75 – förbudet mot uppsåtligt dödande och tortyr av skyddade personer samt berövandet av deras rätt till en rättvis rättegång – hade överträtts. I ett nästa steg fann tingsrätten att gärningarna hade ett sådant samband (nexus) med den väpnade konflikten mellan Iran och Irak/Mujahedin som krävs för att brottet ska kunna utgöra en krigsförbrytelse.

Sammantaget ansåg tingsrätten att avrättningarna av Mujahedinfångarna skett i strid med den internationella humanitära rätten, att de utdömda dödsstraffen meddelats efter ett förfarande som inte tillgodosatt de grundläggande kraven (enligt den humanitära rätten) på en rättvis rättegång samt att ett stort antal fångar – i strid med den internationella humanitära rätten – tillfogats svår dödsångest med anledning av kommitténs prövningar.

Nu när domstolen kommit fram till att brott hade begåtts blev nästa fråga huruvida den tilltalade hade varit delaktig i dessa gärningar och om så, i vilken utsträckning. Kunde den tilltalade åläggas straffrättslig skuld för gärningarna?

Den tilltalades delaktighet

Tingsrätten ansåg att bevisningen, som bestod av rapporter och artiklar samt flera målsägandens och vittnens uppgifter om den tilltalades roll och de handlingar han påstods ha utfört, var

robust. Vid en slutlig sammanvägning av bevisningen ansåg tingsrätten att det var bevisat att den tilltalade hade deltagit i utförandet av den åtalade gärningen i en assisterande roll. Det var visat att han i den rollen, tillsammans och i samförstånd eller samråd med andra, deltagit i avrättningarna. Detta hade han gjort bland annat genom att ha *valt ut fångar* som skulle ställas inför kommittén, *läst upp namn på fångar* som skulle ställas inför kommittén, *fört in fångar* till kommittén, *läst upp namn på de fångar* som skulle föras till avrättning, *beordrat fångar att ställa sig på ett led* för att eskorteras till avrättningsplatsen, *eskorterat fångar till avrättningsplatsen*, varefter fångar berövats livet genom hängning samt *uppsatt och beordrat andra gärningspersoner* att delta i förfarandet. Genom denna delaktighet hade den tilltalade verkställt de av kommittén utdömda dödsstraffen, vilka meddelats efter ett förfarande som inte tillgodosatt grundläggande krav på en rättvis rättegång samt utsatt ett mycket stort antal Mujahedin-sympatisörer för ett svårt lidande genom att tillfoga dem svår dödsångest. Den tilltalade hade enligt domstolens bedömning haft uppsåt till gärningarna som han ansågs ha begått genom aktivt handlande i samarbete och tillsammans med andra gärningspersoner. Tingsrätten ansåg att den tilltalade skulle dömas för folkrättsbrott.

Tingsrätten ansåg vidare att brottet skulle bedömas som grovt med hänsyn till det stora antalet dödsoffer.

Avrättningar av vänstersympatisörer

Tingsrätten ansåg det även bevisat att kommittén, som utdömt dödsstraff till Mujahedin-sympatisörer, en kort tid därefter återvände till Gohardasht-fängelset. Denna gång prövade kommittén huruvida fängslade vänstersympatisörer hade av sagt sig sin islamiska tro vilket medförde att de skulle dömas till döden. Tingsrätten slog fast att dessa prövningar återigen hade lett till att ett mycket stort antal fångar hade avrättats. Även denna gång verkställdes dödsstraffen efter ett förfarande som inte uppfyllde grundläggande krav på en rättvis rättegång, vilket bland annat stred mot *FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter*, som Iran vid tidpunkten var bunden av. Den tilltalade hade i samma roll som tidigare, tillsammans och i samförstånd med andra, deltagit i utförandet av avrättningar av vänstersympatisörer, bland annat genom att ha *valt ut de fångar* vars fall skulle prövas av kommittén. Den tilltalades aktiva inblandning i avrättningarna medförde att han ännu en gång ansågs vara gärningsperson, denna gång för flera fall av mord.

Tingsrätten dömde den iranska medborgaren för grovt folkrättsbrott och mord till fängelse på livstid.

Stockholm tingsrätts dom**2022-03-04****Mål nr: B 20218-20****Lina Laina Ishaq****Bakgrund**

Den tilltalade, en svensk medborgare, och hennes man hade under lång tid levt i en enligt domstolen sektliknande miljö som glorifierade väpnad kamp och utvandring för att leva i ett fundamentalistiskt samhälle. År 2013 reste den tilltalade med sina barn, inklusive sin då 12-åriga son, till Syrien där en icke-internationell väpnad konflikt pågick. I Syrien befann sig hennes man tillika sonens pappa som stridande för den icke-statliga väpnade gruppen IS. Sonen rekryterades av IS och deltog i stridigheter som barnsoldat. Han omkom i strid vid 16 års ålder.

Enligt svensk lag kan den som rekryterar barn som inte fyllt 15 år till väpnade grupper dömas för *krigsförbrytelse*, under förutsättningen att gärningen ingår som ett led i eller på annat sätt står i samband med en väpnad konflikt.⁸ Åklagaren yrkade i första hand att den tilltalade skulle dömas för att *genom aktivt handlande ha möjliggjort* (handlingsbrott) att sonen rekryterades och användes som barnsoldat. I andra hand för att *inte ha förhindrat* (underlåtenhetsbrott) att hennes son rekryterades och användes

som barnsoldat. I tredje hand för att ha *främjat* (medhjälp) att sonen rekryterades och användes som barnsoldat. Åklagaren ansåg även att brottet skulle bedömas som grovt. Den aktuella gärningen pågick både innan och efter att den nya *lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott* ersatte den tidigare lagstiftningen om folkrättsbrott. Därför vilade åtalet på två brottsrubriceringar: *folkrättsbrott* och *krigsförbrytelse*.

Rättsfrågor

En central rättsfråga i målet var huruvida den tilltalade kunde åläggas straffansvar för att genom *underlåtenhet* ha begått brottet krigsförbrytelse, då hon underlåtit att förhindra att hennes son rekryterats och använts som barnsoldat.

Domskäl

Tingsrätten inledde med att slå fast att det i Syrien under aktuell tidsperiod pågick en icke-internationell väpnad konflikt mellan syriska regimen och flera väpnade grupper (inklusive IS), att IS uppfyllde de krav som folkrätten i sammanhanget uppställer på väpnade gruppers organisation samt att IS tränade upp och använde barnsoldater i konflikten. Domstolen ansåg det vidare visat att den tilltalades son hade blivit rekryterad och använd av okända gärningspersoner som barnsoldat för IS räkning, samt att denna gärning

8 Lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott.

hade ett sådant samband med konflikten som krävs för att brottet ska kunna utgöra en krigsförbrytelse. Från och med att sonen rekryterades var han kontinuerligt tillgänglig för IS att använda som barnsoldat och han deltog i konflikten på IS sida fram till sin död.

Pojken hade således utsatts för brott av okända gärningspersoner genom att ha rekryterats och använts som barnsoldat för IS. Vad som nu återstod för tingsrätten att undersöka var vilken inblandning den tilltalade hade haft i detta. Vilket ansvar kunde tillskrivas den tilltalade för att sonen rekryterats och använts som barnsoldat? Och om den tilltalade begått brott, hade det i så fall utförts genom aktiv handling eller genom underlåtenhet?

Underlåtenhetsbrott

Enligt tingsrättens bedömning fanns det inte förutsättningar att döma den tilltalade till ansvar för vare sig handlingsbrott eller medhjälpbrott. Tingsrätten ansåg exempelvis att den tilltalades inköp av skor och kläder till sonen inte bevisade att hon därmed hade bistått sonen med utrustning på ett sådant sätt som krävs för att det skulle utgöra ”ett led i rekrytering eller användande av honom som barnsoldat”.

De aktuella straffbestämmelserna (*folkrättsbrottet/krigsförbrytelsen* att rekrytera och använda en barnsoldat) kriminaliserar inte uttryckligen underlåtenhet, utan tar i första hand sikte på aktiva handlingar. Tingsrätten frågade

sig därför om det var rättsligt möjligt att begå aktuellt brott genom underlåtenhet. Kunde den tilltalade dömas till ansvar för att inte ha förhindrat att sonen rekryterades och användes som barnsoldat (underlåtenhetsbrott), genom att inte ha hindrat honom från att lämna bostaden för att användas som barnsoldat?

En förutsättning för ett sådant straffansvar (när underlåtenhet inte uttrycks i straffbestämmelsen) är att de i lagtexten använda uttrycken (i aktuellt fall *rekrytera* och *använda*) vid en tolkning av ordalydelsen, kan anses omfatta även underlåtenhet. Tingsrätten lutade sig mot tidigare praxis och fann att så var fallet. Det aktuella folkrättsbrottet/krigsförbrytelsen att rekrytera och använda en barnsoldat kan alltså enligt tingsrättens bedömning begås genom underlåtenhet.

Garantställning och möjligheten att ingripa

Straffansvar för underlåtenhet kräver även att gärningspersonen befinner sig i en så kallad ”garantställning”. Om man innehar en garantställning har man en plikt att agera i vissa situationer. En förälder som har en särskild skyldighet att skydda sina barn kan befinna sig i en garantställning. Tingsrätten ansåg att den tilltalade hade befunnit sig i en garantställning i förhållande till sonen.

Ytterligare ett krav för att någon ska kunna dömas för underlåtenhet är att det måste ha varit möjligt för

gärningspersonen att ingripa samt att ett ingripande också hade lyckats. Annorlunda uttryckt att ett ingripande hade kunnat förhindra brottet. Tingsrätten frågade sig därmed om ett ingripande från den tilltalade hade förhindrat att sonen rekryterats och använts som barnsoldat.

Tingsrätten påpekade att det var svårt att se vilka åtgärder som den tilltalade, väl i Syrien, hade kunnat vidta för att förhindra att sonen rekryterades och användes som barnsoldat, bland annat med hänsyn till att de där levde under en misogyn, repressiv och våldsam organisations kontroll. Däremot, fortsatte tingsrätten, fanns ändå rättsliga förutsättningar för att **ansvar kunde komma i fråga** om det var så att gärningspersonen själv avsiktligt på eget bevåg hade försatt sig i en situation som hon sen inte kunde kontrollera.

Tingsrätten ansåg i linje med detta att den tilltalade, mot bakgrund av sin religiösa övertygelse, eftersträvat och vidtagit åtgärder för att försätta sig i en situation där hon på grund av rådande samhällsordning saknade inflytande och möjlighet att förhindra att sonen rekryterades och användes som barnsoldat. Tingsrätten ansåg det visat att den tilltalade själv valt att försätta sig och barnen i den farliga situationen. Hon befann sig avsiktligt i Syrien tillsammans med sina barn och hon måste varit medveten om att hon där skulle sakna möjlighet att förhindra att sonen rekryterades och användes som barnsoldat. Domstolen bedömde

att rekryteringen och användandet av sonen som barnsoldat tvärtom var i enlighet med den tilltalades avsikt och övertygelser. Hon måste ha förstått att sonen skulle utnyttjas som barnsoldat och vidtog inga adekvata åtgärder för att förhindra detta eftersom hon inte velat hindra detta.

En garant (exempelvis en mamma) kan med andra ord åläggas straffrättsligt ansvar för att ha underlåtit att förhindra något som denne med vett och vilja sett till att denne inte kan förhindra, och inte heller velat förhindra. Den tilltalade i det aktuella målet hade enligt domstolens bedömning därmed haft uppsåt till att sonen rekryterades och användes av okända gärningspersoner som barnsoldat för is räkning, och ansågs ha utfört gärningarna tillsammans och i tyst samförstånd med dessa okända gärningspersoner.

Tingsrätten ansåg vidare att brottet skulle bedömas som grovt, bland annat med hänsyn till att sonen utsatts för brott av en närstående person, att brottet pågått under flera år, att pojken i egenskap av barnsoldat utsatts för extremt stora risker för skada och död (vilket understryks av att han omkom i strid vid 16 års ålder) samt mycket svårt psykiskt lidande.

Tingsrätten dömde den tilltalade för grovt folkrättsbrott samt grov krigsförbrytelse till sex års fängelse.

Sammanställning av svenska domar

Domar	Konflikt	Åtal	Dom
Arklöv 2006-12-18 TR Mål nr: B 4084-04	Konflikten i Bosnien- Hercegovina 1993, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 år.
Makitan 2011-04-08 TR Mål nr: B 382-10	Konflikten i Bosnien Hercegovina 1992, IAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 5 år.
Martinovic 2012-12-19 TR Mål nr: B 5373-10 HovR Mål nr: B 1248-12	Konflikten i Kosovo, NIAC	Grovt folkrättsbrott; mord; försök till mord; grov mordbrand	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: friad, det ansågs inte ställt bortom rimligt tvivel att Milic Martinovic faktiskt befann sig i Cuska den 14 maj 1999.
Mbanenande 2014-06-19 TR Mål nr: B 18271-11 HovR Mål nr: B 6659-13	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom med undantag för angreppen i Ruhiro och i Nyamishaba som ogillas.
Droubi 2016-08-05 TR Mål nr: B 13656-14 HovR Mål nr: B 4770-16	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrätts- brott; grov misshandel	Tingsrätt: fängelse 7 år. Åtalet gällande folkrättsbrott ogillas. Hovrätt: fängelse 8 år. Dömer den tilltalade även för folkrättsbrott.
Berinkindi 2017-02-15 TR Mål nr: B 12882-14 HovR Mål nr: B 4951-16	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Abdulkareem 2017-04-11 TR Mål nr: B 569-16 HovR Mål nr: B 3187-16	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs- förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 6 mån. Hovrätt: fängelse 9 mån.

Domar	Konflikt	Åtal	Dom
Sakhanh 2017-05-31 TR Mål nr: B 3787-16 HovR Mål nr: B 2259-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Abdullah 2017-09-25 TR Mål nr: B 11191-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 mån.
Tabaro 2018-06-27 TR Mål nr: B 13688-16 HovR Mål nr: B 6814-18	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fängelse livstid.
H Saeed 2019-02-19 TR Mål nr: B 1662-18 HovR Mål nr: B 939-19 HD Mål nr: B 5595-19	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 1 år och 3 mån. Hovrätt: fängelse 1 år. Högsta Domstolen: fastställer hovrättens dom.
Ishaq 2022-03-04 TR Mål nr: B 20218-20	Konflikten i Syrien, NIAC	Grovt folkrättsbrott; grov krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 6 år.
Noury 2022-07-14 TR Mål nr: B 15255-19	Konflikten i Iran 1988, IAC	Grovt folkrättsbrott; mord	Tingsrätt: fängelse livstid.

IAC: Internationell väpnad konflikt **NIAC:** Icke-internationell väpnad konflikt

Överträdelse av den internationella humanitära rätten är sedan den 1 juli 2014 kriminaliserade som *krigsförbrytelser* enligt lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott (tidigare lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser). Dessförinnan var dessa brott under lång tid kriminaliserade som *folkrättsbrott* i 22 kap. 6 § brottsbalken. Vilken lag som tillämpas beror på när det aktuella brottet har begåtts.

Så anmäler du en misstänkt krigsförbrytelse

Kontakta polisens grupp för utredning av krigsbrott via e-post registrator.kansli@polisen.se och skriv att det gäller krigsbrott. Det går även bra att ringa 114 14 och be om att få prata med Gruppen för utredning av krigsbrott.

Källa: polisen.se

Stöd från Svenska Röda Korset

Har man genomlidit en konflikt och behöver vård kan Svenska Röda Korset hjälpa till.

Svenska Röda Korset driver behandlingscenter där vi ger vård och behandling till personer som lider av trauman från krig, tortyr och/eller svåra flyktupplevelser. Här arbetar professionella team bestående av psykologer och psykoterapeuter, fysioterapeuter (sjukgymnaster), kuratorer, läkare och tolkar.

Behandling hos Svenska Röda Korset är alltid gratis. Svenska Röda Korsets behandlingscenter finns i Malmö (filial i Hässleholm), Göteborg, Skövde (med mobil verksamhet i Vänersborgsregionen), Uppsala, Skellefteå (filialer i Umeå och Luleå) och i Stockholm.

För mer information om Svenska Röda Korsets behandlingscenter kontakta närmaste behandlingscenter via <https://www.rodakorset.se/fa-hjalp/behandling-for-krigsskadade-och-torterade/>.

3. Artiklar

Folkrättsutbildning för ett välfungerande totalförsvaret – ett viktigt område för vidareutveckling

Universitetslektor Marika Ericson

Biträdande prefekt och chef Centrum för operativ juridik och folkrätt vid Försvarshögskolan

Alla vi som bor i Sverige utgör gemensamt vårt lands totalförsvaret. Om krig utbryter eller beredskapen höjs förväntas vi alla ta vår del av det gemensamma ansvaret att försvara Sverige utifrån den kunskap, erfarenhet och förmåga vi har. För många av oss kommer det att innebära att vi ska arbeta för att vårt samhälle ska fungera så bra som möjligt även i händelse av krig eller krigsfara. Samhället i form av förskolor, skolor, affärer, äldre- vård, eldistribution, vatten och avfall måste fortsätta att fungera även när det värsta inträffar.

Vad är totalförsvaret?

Totalförsvaret är verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för

krig, enligt 1 § lagen (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap. Totalförsvaret utgörs av det militära och det civila försvaret som utifrån sina uppgifter och ansvar gemensamt ska säkerställa att försvaret av Sverige blir så effektivt och välfungerande som möjligt. Alla vi som är medborgare i Sverige eller bor här har också en plikt att bidra till totalförsvaret. Totalförsvaretsplikten gäller mellan 16 och 70 år och kan fullgöras genom värnplikt, civilplikt eller allmän tjänsteplikt.⁹ De allra flesta av oss omfattas av den allmänna tjänsteplikten och förväntas därför fortsätta gå till våra ordinarie arbeten eller fullgöra de uppdrag vi tagit på oss som konsulter eller genom avtal med olika frivilliga försvars-

9 1 kap. 2 § och 1 kap. 3 § st. 3 lagen (1994:1809) om totalförsvaretsplikt.

Foto: Joel Thungren/Försvarsmakten/Combat Camera

organisationer. Om vi är arbetslösa kan Arbetsförmedlingen matcha vår erfarenhet och kunskap med de behov som totalförsvaret har.¹⁰

Folkrättens roll i totalförsvaret

Totalförsvaret påverkas och styrs inte bara av svensk lagstiftning utan regelverken inkorporerar också många folkrättsliga regler. Krigets lagar, den internationella humanitära rätten, syftar till att begränsa lidandet för civila

och stridande i väpnade konflikter. Vi har under året dagligen mötts av bilder och videoklipp som tydligt visar oss hur krig drabbar precis dem som den humanitära rätten ska skydda. Civilbefolkningen drabbas hårt när anfall genomförs mot el- och vattenförsörjning; de skadas och dör när bomber avfyras mot tätbebyggda städer och de drabbas av våldtäkter, tortyr och andra grova övergrepp i strid med den humanitära rätten.

Ur ett svenskt perspektiv väcker

¹⁰ 6 kap. 2 § lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt.

krigföringen i vårt närområde många frågor av relevans för den fortsatta totalförvarsutvecklingen, inte minst kopplade till folkrätten. Vi måste skapa en god kunskap om krigets lagar bland alla totalförvarets aktörer. Detta både för att säkerställa att vi agerar i enlighet med krigets lagar, men också för att förstå och agera när brott begås för att utreda och utkräva ansvar. Ibland hörs förslag om att vi måste anpassa vår krigföring efter en fiende som inte alls följer krigets lagar. Men, oavsett hur fruktansvärda de händelser vi får rapporter om än är, finns det faktiskt inget som gör två fel till ett rätt. Krigets lagar utgör bindande regler för alla stater genom i princip universell ratificering av de fyra Genèvekonventionerna och genom att många av reglerna utgör sedvanerätt. Att vi har regler för krig säkerställer också att vi kan arbeta med efterlevnad och ansvarsutkrävande för brott som begås. Om stater i stället väljer att undergräva reglernas existens kommer vi inte heller kunna utkräva ansvar eftersom inga regler längre finns att bryta mot. Jag är övertygad om att det skulle öka det mänskliga lidandet både bland civilbefolkning och kombattanter.

Folkrättsutbildning för både det militära och civila försvaret

På Försvarshögskolan (FHS) utbildar vi officerare och civila studenter i både nationell rätt för totalförsvaret och krisberedskap samt folkrätt med särskilt fokus på krigets lagar. Sverige är genom internationella åtaganden skyldigt att genomföra utbildning i folkrätt. Detta framgår bland annat i Genèvekonventionerna med tilläggsprotokoll, 1980 års vapenkonvention, Kulturkonventionen (även kallad 1954 års Haagkonvention), FN:s tortyrkonvention och FN:s barnkonvention.¹¹

I flera konventioner förbinder sig Sverige särskilt att införa studiet av folkrätt i planerna för den militära undervisningen.¹² Den utbildning FHS ger på Officersprogrammet och Högre officersprogrammet syftar till att leva upp till det kravet. Även om utbildningen förbättrats på flera sätt under senare år, särskilt på Högre officersprogrammet, så finns enligt min bedömning mer att önska både avseende Officersprogrammet och den utbildning som Försvarsmaktens personal får inom ramen för sin fortsatta anställning inom myndigheten.¹³

11 Första Genèvekonventionen art. 47, andra Genèvekonventionen art. 48, tredje Genèvekonventionen art. 127, fjärde Genèvekonventionen art. 144, tilläggsprotokoll I Genèvekonventionerna art. 83, tilläggsprotokoll II till Genèvekonventionerna art. 19, FN:s tortyrkonvention art. 10, 1980 års vapenkonvention art. 6, Kulturkonventionen art. 25, Fakultativt protokoll till barnkonventionen angående barns inblandning i väpnad konflikt art. 6.

12 Tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionerna art. 83.

13 Sammanställning av genomförd utbildning i folkrätt 2021, 2022-04-11, Beteckning: FM 2022-767:13.

Sverige har en skyldighet att tillse att militära chefer, med hänsyn till sin ställning i orderhierarkin, tar ansvar för att personal under deras befäl är medvetna om sina skyldigheter enligt folkrätten.¹⁴ Militära chefer kan också åläggas disciplin- eller straffansvar för folkrättsstridiga handlingar som dennes underordnade personal begår. Att inte göra vad man kan för att förhindra att folkrättsbrott begås av underordnad är alltså, under vissa förutsättningar, lika straffbart som att själv begå en folkrättsstridig handling.¹⁵ Därför behöver folkrättsutbildning ske kontinuerligt under en officers karriär och anpassas efter hennes eller hans befälsnivå, uppgifter och ansvar.

Utbildningskravet gäller inte enbart Försvarsmaktens personal. Enligt 20 § totalförsvarets folkrättsförordning (1990:12) ska både Försvarsmakten och beredskapsmyndigheter¹⁶ se till att personalen får tillfredsställande utbildning och information om folkrättens regler i krig och under neutralitet. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har, enligt samma regel, ansvar för att erbjuda beredskapsmyndigheterna grundläggande utbildning i folkrättens regler i krig och under neutralitet samt samordna utbildningen inom det civila försvaret.

FHS har på uppdrag av MSB under lång tid arbetat med folkrättsutbildning för de folkrättsliga rådgivarna på länsstyrelserna och sedan 2017 genomförs folkrättsutbildningar som också inkluderar beredskapsmyndigheternas jurister med uppgifter inriktade mot totalförsvaret. Det är avgörande att beredskapsmyndigheterna förstår vikten av att vid sidan av nationell krisberedskaps- och totalförsvarslagstiftning också utöka sin kunskap om folkrättsliga regler och särskilt krigets lagar. FHS arbetar med den frågan tillsammans med både MSB och Svenska Röda Korset. Under 2023 hoppas FHS kunna göra en översyn av utbildningskonceptet från 2019 för totalförsvarsjuridik och folkrätt som idag utgör grunden för de utbildningarna vi utför på uppdrag av MSB. En av de saker vi kommer att se över är om vi på ett bättre sätt kan integrera folkrätten i befintliga utbildningar, men också hur kunskapen i folkrätt generellt kan förstärkas inom det civila försvaret och hur FHS kan bidra till det.

På FHS bygger vi också sedan några år en forskningsmiljö som vidgar vårt fokus från folkrätt till nationell rätt för krisberedskap och totalförsvaret. Vi kommer nu under fyra år framåt att bedriva ett

14 Se t.ex. tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionerna art. 87(2).

15 Tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionerna art. 87, lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott.

16 Vilka myndigheter som är beredskapsmyndigheter finns angivet i förordningen (2022:524) om statliga myndigheters beredskap.

Foto: Hampus Högstedt/Försvarsmakten

forskningsprojekt tillsammans med Uppsala universitets juridiska fakultet.¹⁷ En del i det projektet handlar specifikt om att se hur folkrätten integreras i totalförvarslagstiftningen. Forskningsresultaten kommer fort-löpande att matas in i de utbildningar inom området som FHS har ansvar

för. Förhoppningsvis kan projektets praktiktäna forskning med stöd av en referensgrupp resultera i en ökad förståelse inom totalförsvaret för behovet av kunskap om folkrätt, i synnerhet krigets lagar, och på så sätt bidra till ett mer effektivt och välfungerande totalförvar.

¹⁷ Mer information om projektet, som finansieras av MSB, finns här: <https://www.fhs.se/forskning/forskningsprojekt/en-sammanhangande-forfattningsberedskap-for-fredstida-kriser-hojd-beredskap-och-krig.html> och via: <https://www.jur.uu.se/nyheter/nyhetsbanken-vald-nyhet/?id=20130&typ=artikel> (hämtad 2023-03-28).

No time to lose

Johan Mårtensson

Ordförande för Centrala Samrådsgruppen för sjö- och flygräddning
(National SAR Committee) samt Räddningstjänstsamordnare, Sjöfartsverket

Sjöfartsverket och sjöräddnings- och flygräddningstjänst

Till Sjöfartsverkets huvuduppgifter hör att tillhandahålla och ansvara för statlig sjöräddnings- och flygräddningstjänst,¹⁸ internationellt kallat *Search and rescue* (SAR). Ålägganden och uppgifter för sjöräddnings- och flygräddningstjänstverksamheten anges både i svensk lag, så som i lagen om skydd mot olyckor och tillhörande förordning, samt i internationella konventioner likt den så kallade SAR-konventionen, *International Convention on Maritime Search and Rescue*, från 1979.

I Sverige vilar sjöräddnings- och flygräddningstjänst på en bred civil samverksorganisation. Sjöfartsverket är ansvarig myndighet och SAR-verksamheten bedrivs i nära samarbete med frivilligorganisationer, så som Sjärräddningssällskapet, och andra myndigheter, så som Kustbevakningen och Polismyndigheten. Detta innebär att många människor från olika myndigheter och organisationer är en

del av systemet och är beredda att avbryta sina ordinarie sysslor när larmet går. Exempelvis när Sjöfartsverkets räddningscentral *Sweden Rescue* går ut med ett allmänt anrop på sjöräddnings internationella nödfrekvens, VHF kanal 16, har alla sjöfarare i området en skyldighet att hjälpa till. Parallellt larmar Sjöfartsverket dedikerade räddningsresurser för att komma den nödställda till undsättning. Detta är en enorm tillgång för den nödställda som vill ha snabbast möjliga hjälp. Denna framgångsrika metod ska även fungera vid händelse av väpnad konflikt och ställer höga krav på räddningsenheter. Säkerheten ska vidmakthållas för att alla tryggt ska kunna återvända till ett så kallat *Place of safety*.

För att samverkan nationellt ska fungera optimalt medverkar Sjöfartsverket i ett flertal forum för att förbättra förutsättningarna för räddningstjänst. Ett av dessa forum är Centrala Samrådsgruppen för SAR, en komponent i det globala SAR-systemet, för vilken Sjöfartsverket är ansvarig. Alla länder

18 Av 4 kap. 2 och 8 §§ förordning (2003:789) om skydd mot olyckor följer att Sjöfartsverket ansvarar för sjöräddnings- och flygräddningstjänst.

rekommenderas inrätta en sådan nationell samverkansgrupp i syfte att underlätta samarbetet mellan de aktörer som bidrar till att rädda skeppsbrutna. På senare tid har frågor om vilket rättsligt skydd som finns för räddningstjänstverksamhet i händelse av väpnad konflikt blivit alltmer aktuella. Detta är ett område där det behövs utbildning och kompetenshöjning. Sjöfartsverket är tacksamma för att Svenska Röda Korset, i och med sitt uppdrag att sprida kunskap om den humanitära rätten, från och med 2023 sitter med i Centrala Samrådsgruppen för SAR.

För en fungerande SAR-verksamhet krävs även samordning internationellt. För att fartyg och luftfartyg ska ha möjlighet att trafikera hela jordklotet behöver vi ha planerat vem som gör vad och när. Sjöfartsverket har en lång tradition av att engagera sig i globala säkerhetsfrågor. Detta gör vi inom ramen för FN:s Internationella sjöfartsorganisation (IMO) och civila luftfartsorganisation (ICAO) i den gemensamma arbetsgruppen *Joint Working Group on Harmonization of Aeronautical and Maritime Search and Rescue*. I arbetsgruppen arbetar experter med den praktiska tillämpningen av SAR-konventionen och dess tillhörande manualer, IAMSAR (*International Aeronautical and Maritime Search and Rescue Manual*). Manualerna innehåller ett kapitel

”SAR operations by maritime rescue services in time of armed conflict” som har tagits fram av Internationella rödakorskommittén (ICRC).

Sjöräddnings- och flygräddningstjänst har sedan länge varit av intresse för väpnade styrkor. Kanske främst för att det troligtvis är denna civila humanitära räddningstjänst som ska undsätta örlogsmän och flygförare då de hamnar i nöd och i värsta fall blir skeppsbrutna.

Räddningstjänst på havet påverkas av den humanitära rätten

För räddningstjänst på havet är bestämmelserna i den andra Genèvekonventionen om skydd för sårade, skadade och skeppsbrutna till sjöss relevanta. Enligt artikel 18 i konventionen har parter i en konflikt en skyldighet att efter en militär sammandrabbning till sjöss vidta alla nödvändiga åtgärder för att söka, skydda samt vårda de sjuka, sårade och skeppsbrutna. Dessa personer ska ges nödvändig vård och skyddas mot ytterligare våld. Av kommentarerna till Genèvekonventionerna framgår att eftersökning, omhändertagande och vårdinsatser ska ske utan diskriminering mellan egen och fiendens personal.¹⁹ Att räddningstjänstpersonal i en sådan situation uppträder opartiskt är alltså centralt. Andra Genèvekonventionen reglerar även i

19 Commentary 2017 to Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva, 12 August 1949, art. 18 para. 1618.

detalj vilka typer av fartyg som kan användas för att rädda och tillhandahålla medicinsk vård. Fartyg som används av staten för räddningstjänst till sjöss ska skyddas och respekteras av de krigförande parterna så långt det är möjligt med hänsyn till operationerna, enligt artikel 27 i konventionen. Vilka fartyg som omfattas av skyddet i artikel 27 är inte avgränsat avseende tonnage, räckvidd eller hastighet. Även de installationer på land som fartygen utgår ifrån omfattas av skyddet. Här vilar ett stort ansvar på Sverige att säkerställa att vi inte avviker från dessa grundläggande bestämmelser och inte sammanblandar resursers uppdrag i för stor utsträckning.

I resonemang kring myndigheters totalförsvarsarbete och krigsplanläggning kan man ibland höra att det är mycket som inte är klarlagt eller att ett arbete behöver göras för att reda ut rättsliga förhållanden. Så kan det visserligen vara men att ta ansvar för att utbilda sig själv och andra i den kunskap som redan finns och sedan länge är klarlagd samt att träna och öva den praktiska tillämpningen av denna kunskap, är lika viktigt.

Sjöfartsverket i totalförsvaret

I den nya strukturen för det civila beredskapssystemet utgör Sjöfartsverket en beredskapsmyndighet och ingår i beredskapssektorn ”Räddningstjänst och skydd av civilbefolkningen”. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) är sektorsansvarig myndighet. Som beredskapsmyndig-

het ska Sjöfartsverket ha god förmåga att genomföra sina uppgifter vid höjd beredskap och bland annat genomföra de förberedelser som krävs för att klara dessa uppgifter samt ha planer för att kunna övergå till krigsorganisation. Arbetet med krigsplanläggning, rapportering och ekonomiska uppskattningar har börjat. Snart påbörjas även det mer praktiska arbetet inom beredskapssektorerna varpå samarbetet mellan berörda myndigheter och organisationer kommer att bli mycket viktigt.

I totalförsvarsarbetet är det centralt med kunskap om vilka nationella och folkrättsliga regler som gäller, exempelvis för uppgifter kopplade till räddningstjänst på havet. Sjöfartsverket uppdrog nyligen åt Försvarshögskolan att ta fram en handbok i totalförsvarsjuridik, vilken blev färdig i mars 2022. Även andra utbildningsinsatser med fokus på folkrätt har genomförts.

Några avslutande ord. För sjö- räddnings- och flygräddningstjänstens vidkommanden så måste arbetet fortgå med att utbilda och hjälpa till att tolka där oklarheter finns. Samarbetet mellan civila och militära aktörer är väsentligt och fortgår för att bygga en robust beredskap. En utmaning för räddningstjänsten är hur vi på bästa sätt framöver ska konkurrera om människors tid och intresse för att hitta sin roll och plats vid olika situationer som kan uppkomma i skiljelinjen mellan fred och krig. Arbetet med detta fortsätter. Det finns ingen tid att förlora.

Kulturarv i krig

Erika Hedhammar, utredare, Gabriella Ericson, utredare, och Maria Barkin, verksjurist, Riksantikvarieämbetet

Behovet av skydd

Intresset för att skydda kulturarvet i krig har ökat i samband med den senaste tidens väpnade konflikter. Kriget i Ukraina har följts av många rapporter om kulturarv som skadats och förstörts. FN:s organ för utbildning, vetenskap och kultur (Unesco) har i mars 2023 verifierat att 248 kulturarvsplatser, däribland museer, bibliotek samt religiösa och historiska byggnader, har skadats i Ukraina till följd av kriget.²⁰ I vissa fall har kulturarvet varit ett mål i sig och i andra fall har skador uppstått till följd av angrepp på mål som varit belägna i närheten av en kulturarvsplats.

För att kunna skydda kulturarv måste vi förstå vad det är för något. Det materiella kulturarvet kan också kallas kulturegendom. Begreppet används dessutom något olika beroende på sammanhang. Av första artikeln i 1954 års Haagkonvention framgår att med *kulturegendom* avses, utan hänsyn till ursprung eller äganderätt, fast och lös egendom av stor betydelse för varje folks kulturarv såsom böcker, konstverk, vetenskapliga samlingar,

arkiv eller grupper av byggnader. Även förvarings- och utställningsplatser för sådan lös kulturegendom, såsom stora bibliotek eller museer, samt centra som inrymmer ett stort antal lös kulturegendom, kan omfattas av begreppet. I Sverige består det materiella kulturarvet bland annat av flera miljoner museiföremål, tusentals byggnadsminnen och hundratusentals fornlämningar. Det finns med andra ord en stor mängd av företeelser och saker som vi benämner kulturarv i Sverige.

Kulturarvets utsatthet i krig kan ta sig många olika uttryck och att angrepp sker på kulturarv kan ha flera och sammanverkande orsaker. Kulturarvet är nära sammankopplat med grupperns identitet och historia och kan nyttjas som en del av en medveten strategi för att påverka historieskrivning eller försvaga en gruppns kultur och identitet. Skador på kulturarv kan ske till följd av luftangrepp, bombning och beskjutning, men även till följd av att tillsyn och säkerhet blir lidande i en kaotisk krigssituation eller att ett bevarandeklimat inte kan upprätthållas

²⁰ <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco#:~:text=As%20of%2022%20March%202023,%2C%2019%20monuments%2C%2012%20libraries> (hämtad 2023-03-28).

Foto: Erika Hedhammar CCBY/Riksanlikvarnsämmbetet

Det blåvita emblemet som utmärker skyddad kulturegendom under väpnad konflikt.

för att exempelvis elförsörjningen slås ut. Vandalisering och plundring är välkända konsekvenser av krig och den internationella illegala handeln med kulturföremål en tyvärr lika välkänd företeelse i krigets skugga.

Internationella konventioner skyddar kulturarv i krig

Tankar om behovet av att skydda kulturvärden av alla slag mot effekterna av en väpnad konflikt har funnits länge. Både första och andra världskriget innebar stor förstörelse av kulturarv. Genèvekonventionerna från 1949 innehåller allmänna regler

om skydd av kulturegendom. Skyddet stärktes i och med antagandet av 1954 års Haagkonvention jämte dess första tilläggsprotokoll och stärktes därefter igen 1977 genom tilläggsprotokoll I och II till Genèvekonventionerna.²¹ Artikel 53 (a) i tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionerna stadgar exempelvis att det är förbjudet att begå fientlig handling riktad mot historiska minnesmärken, konstverk eller platser avsedda för religiösa ändamål, vilka utgör folkens kulturella eller andliga arv. Skyddet har därefter förbättrats än mer i Haagkonventionens andra protokoll från 1999 som bland annat

²¹ Tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionerna art. 38, 53 och 85, tilläggsprotokoll II till Genèvekonventionerna art. 16.

innebar ytterligare en nivå av skydd för sådan kulturegendom som är av största betydelse för mänskligheten (kulturegendom med *förstärkt skydd*).

Förberedelser i fredstid

I enlighet med artikel 3 i 1954 års Haagkonvention har statsparterna förbundit sig att i fredstid vidta de förberedelser som krävs för att skydda kulturegendom inom sitt territorium från förutsägbara följder av en väpnad konflikt. Förebyggande åtgärder kan exempelvis vara att förbereda för evakuering av flyttbar kulturegendom samt planera beredskapsåtgärder för att kulturegendom inte ska fatta eld eller rasa samman.

Att undanföra föremål till en säkrare plats kan vara ett bra sätt att skydda kulturarv i händelse av krig. På nationell nivå regleras detta bland annat i lagen om undanförelse och förstöring (1992:1402) som säger att egendom av stor historisk eller kulturell betydelse kan förflyttas för att förhindra att egendomen genom krigshandlingar förstörs eller på annat sätt förloras. Lagen ska tillämpas i krig men kan även tillämpas i vissa andra fall, till exempel vid krigsfara. Om undanförelse ska ske behöver det finnas en väl förberedd plan så att själva förflyttningen inte skadar föremål mer än om de hade varit kvar på sin ursprungliga plats.²² Riksantikvarieämbetet är en

av flera myndigheter som enligt förordningen (1993:243) om undanförelse och förstörelse ska planera hur arkivhandlingar, böcker, konstverk samt natur- och kulturhistoriska föremål ska undanförelsa.

En viktig förberedande åtgärd för att kunna hantera en kris är övning. Då finns möjlighet att testa planer för exempelvis evakuering av föremål eller omhändertagande av skadade föremål. I oktober 2021 genomförde Gotlands museum i samarbete med frivilliga försvarsorganisationer en övning för att testa att föra undan en fingerad del av museets samling. Övningen visade på vikten av att förbereda sig inför en evakuering och att samarbete mellan olika aktörer är viktigt.

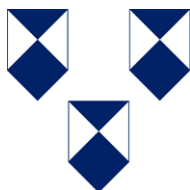
En annan viktig förberedande åtgärd som kan vidtas i fredstid är utmärkning. För att underlätta identifiering kan kulturegendom, enligt 1954 års Haagkonvention och dess tilläggsprotokoll, märkas ut enligt tre skyddsnivåer – en allmän skyddsnivå och två högre nivåer av skydd; särskilt skydd och förstärkt skydd. Kulturegendom med *allmänt skydd* märks ut med ett blåvitt emblem, kulturegendom med *särskilt skydd* med tre blåvita emblem i en triangel och *förstärkt skydd* med en röd ram runt det blåvita emblemet. Sverige har i nuläget inte hävdats någon skyddsnivå utöver den allmänna skyddsnivån.

²² Se handboken *Hotat kulturarv, Evakuering av kulturföremål i en katastrofsituation*, publicerad av UNESCO, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) och Riksantikvarieämbetet (2022).

De tre utmärkningarna av kulturegendom enligt 1954 års Haagkonvention och dess tilläggsprotokoll

Kulturegendom med allmänt skydd märks ut med ett blåvitt emblem.

Kulturegendom med särskilt skydd märks ut med tre blåvita emblem i en triangel.

Kulturegendom med förstärkt skydd märks ut med ett blåvitt emblem med en röd ram runt.

I Sverige är det länsstyrelserna som i enlighet med 25 § totalförsvarets folkrättsförordning (1990:12) under fredstid ska vidta de förberedelser som behövs för att utmärka sådan kulturegendom som skyddas enligt den allmänna skyddsnivån. Riksantikvarieämbetet har å sin sida i uppdrag att i samråd med Försvarmakten utfärda föreskrifter om utmärkning, vilket senast gjordes under 2022. De nya föreskrifterna, som ersatte de gamla från 1997, trädde i kraft den 14 augusti 2022.²³ Rent praktiskt är det först länsstyrelserna som väljer ut vilken kulturegendom som ska märkas ut med emblemet. Sen ska Försvarmakten och den som äger eller förvaltar kulturenomen få yttra sig. Slutligen krävs tillstånd från Riksantikvarieämbetet.²⁴ I Sverige utmärktes kulturegendom för första gången i samband med att Gotlands län år 2017 fick regeringsuppdraget att vara pilotlän för uppbyggnaden av totalförsvaret. I och med uppdraget blev Gotland det första länet i Sverige att göra urval samt märka ut kulturarv med det internationella kännetecknet, det blåvita emblemet.²⁵

En framåtblick

Riksantikvarieämbetet har under de senaste åren tagit fram verktyg och mallar för att underlätta arbetet för museer att göra riskanalyser och katastrofplaner. Men de har främst varit fokuserade på bränder, vattenskador, stölder och skadedjur. Nu behöver även ställning tas till hotet om krig. Det förändrade säkerhetsläget har återaktualiserat krav på att kulturbevarande institutioner bygger upp sin beredskap. Under 2022 har Riksantikvarieämbetet prioriterat arbetet med att stödja museer och andra kulturarvsförvaltare i det beredskapsarbetet. Här är samverkan och dialog med aktörer inom såväl kulturarvssektorn som säkerhetssektorn centralt. I mars 2023 uppdrog regeringen åt Riksantikvarieämbetet att utreda formerna för ett nationellt kulturskyddsråd med målsättningen att höja beredskapsnivån inom kulturarvssektorn. Detta kan vara ytterligare ett steg mot att stärka skyddet för kulturarv i händelse av kris eller krig.

23 KRFS 2022:1.

24 20 a § p. 4 totalförsvarets folkrättsförordning (1990:12).

25 Totalförsvaret för ett starkare Gotland - Bilaga 25: Utmärkning av kulturegendom och undanförel av kulturföremål. Utgiven av: Länsstyrelsen i Gotlands län (2022).

Foto: Jimmy Croona/Försvarsmakten

Relevansen av ett genusperspektiv på internationell humanitär rätt

Paula Iwanowska

Folkrättsrådgivare, Nordic Centre for Gender in Military Operations

Det gångna året kommer för många att etsa sig fast i minnet som året då en fullskalig väpnad konflikt i Sveriges närområde blev verklighet. Det krig som nu härjar i Ukraina är dock bara en av många pågående konflikter. I skrivande stund uppskattar Internatio-

nella rödakorskommittén (ICRC) att över hundra väpnade konflikter pågår runt om i världen. Varje dag ställs väpnade styrkors ansvar på sin spets vad gäller efterlevnaden av internationella lagar och regler. Folkrätten, däribland den internationella humanitära rätten,

Nordic Centre for Gender in Military Operations (NCGM) verkar inom ramen för ett försvarssamarbete som sedan 2012 arbetar för att främja de åtaganden som antagits i och med FN:s säkerhetsrådsresolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet (*Women, Peace and Security, WPS*) samt operationalisera ett genusperspektiv i militära insatser. NCGM får sin styrning från dess medlems- och partnernationers försvarsmakter (Danmark, Finland, Kanada, Nederländerna, Norge och Sverige) samt Nato (NCGM utnämndes 2013 till Department Head för Nato-disciplinen *Gender in Military Operations*). Centret är placerat vid Livgardet i Kungsängen där verksamheten i huvudsak bedrivs.

är en av grundbultarna i den multilaterala, regelbaserade världsordning som präglar vår samtid, och dess efterlevnad är en förutsättning för väpnade styrkors legitimitet. Trots de rapporter om övergrepp och krigsbrott som når oss dagligen är det värt att komma ihåg att humanitär rätt, även känt som krigets lagar, fortfarande styr hur militära parter agerar i de flesta situationer.

Nordic Centre for Gender in Military Operations (NCGM) jobbar för ökad förståelse bland både militär och civil personal om hur ett genusperspektiv ger bättre förutsättningar att förstå och tillgodose de olika behov som kvinnor, män, flickor och pojkar har under kris och konflikt. Ett genusperspektiv bygger på en genusanalys och kan även bidra till att mer effektivt lösa militära uppgifter och

till ökad säkerhet i aktuellt insatsområde. Genom åren har NCGM utbildat tusentals militärt och civilt anställda, bidragit till flera nationella och internationella militära övningar samt stöttat utvecklingen av styrdokument såväl nationellt som för Nato, FN, EU och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) med syftet att säkerställa beaktandet av ett genusperspektiv vid planering, utförande och utvärdering av militära insatser.

I vårt arbete med att främja ett genusperspektiv jobbar NCGM även med att utvärdera hur folkrätten, framför allt den humanitära rätten, kan och bör tillämpas med ett genusperspektiv. Väpnad konflikt har ofta vitt skilda konsekvenser för kvinnor, män, flickor och pojkar. Att beakta detta i de analyser som ligger till grund för

hur militära aktörer agerar – inklusive juridiska bedömningar – bör vara ett naturligt inslag i militära aktörers beslutsfattande. Förekomsten av konfliktrelaterat sexuellt våld är ett tydligt exempel på länken mellan konflikt, underliggande genusdynamik, folkrätt och ansvarsutkrävande. Konfliktrelaterat sexuellt våld har länge varit och – som den senaste tidens konflikter visar – fortsätter vara en av de mest avskräckande konsekvenserna av konflikt och krig.

Som ett led i arbetet att öka kunskapen bland militära aktörer om genusperspektiv inom ramen för den humanitära rätten anordnade NCGM under 2022, i samarbete med ICRC och Svenska Röda Korset, ett expertmöte på ämnet i Genève. Juridiska rådgivare och experter inom operativ verksamhet från över 20 nationer och internationella organisationer deltog och diskuterade nationella erfarenheter, lärdomar och utmaningar.

Att använda sig av ett genusperspektiv vid efterlevnaden av den humanitära rätten förutsätter i första ledet att den data och information som samlas in gällande ett insatsområde är så pass detaljerad att en genusanalys kan genomföras. Vilka utgör den civila befolkningen? Hur skiljer sig deras rörelsemönster, roller, ansvar och behov? Det är först när dessa frågor har besvarats som en fullständig bedömning enligt distinktionsprincipen kan göras. För att en avvägning gällande proportionalitet ska kunna genom-

föras till fullo bör även följderna av ett potentiellt ingrepp analyseras ur ett genusperspektiv – kommer konsekvenserna att skilja sig åt för kvinnor, män, pojkar och flickor? Har någon grupp förbisetts? Slutligen förutsätter även försiktighetsprincipen att man har undersökt och förstått hur försiktighetsåtgärder kan vidtas så att de når fram till alla inom berörd civilbefolkning. Detta kan bland annat innebära kontroller av huruvida alla inom aktuellt insatsområde kan ta del av skriftliga varningar (läskunnighet) eller har tillgång till relevanta kommunikationsmedel, såsom radio eller internet.

Det expertmöte som ägde rum under 2022 fokuserade inledningsvis på hur implementering av ett genusperspektiv under planering och utförande av militära insatser kan bidra till minskade skador för civila. Vikten av komplett information och data gällande civilbefolkningen, exempelvis köns- och åldersuppdelad statistik, samt behovet av militär doktrin som innefattar ett genusperspektiv, lyftes. Under mötet uttrycktes en bred enighet kring att en genusanalys bör utföras reflexmässigt – på samma sätt som varje soldat och befälhavare förväntas följa folkrätten – vid planering, utförande och utvärdering av en insats. Ett genusperspektiv bör bidra till avvägningen när val av måltavla, militära metoder och medel ska göras i enlighet med den humanitära rättens grundläggande principer. Särskilda

rådgivare utbildade inom genusanalys, genusperspektiv och implementering av åtaganden enligt FN:s säkerhetsrådsresolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet inom militären – så kallade *gender advisers* (GENADs) – kan vara behjälpliga med detta.

Under mötets andra del diskuteras beröringspunkterna mellan kvinnor, fred och säkerhetsagendan²⁶ och internationell humanitär rätt. Agendans fokus på skydd mot våld, särskilt konfliktrelaterat sexuellt våld, är tydligt sammankopplat med militära styrkors skyldigheter enligt den humanitära rätten och ansvarsutkrävande för krigsbrott. Mötesdeltagarna noterade även att konflikter där mänskliga rättigheter, humanitär rätt och straffrätt har kränkts historiskt sett varit mer långdragna och svårlösta. Sålunda konstaterades ett samband mellan å ena sidan principen om humanitet, å andra sidan konfliktförebyggande åtgärder och konfliktlösning. Även kvinnors meningsfulla deltagande diskuterades, både i förhållande till representation inom väpnade styrkor samt vid fredsförhandlingar och konfliktförebyggande åtgärder.

Mötets sista del handlade om möjligheter och ansvar att främja internationell humanitär rätt vid militärt

stöd till andra nationer (så kallade *partnered military operations*, PMOs). Trots diverse potentiella utmaningar öppnar sådana arrangemang även för möjligheten att främja tredje parts efterlevnad av folkrätten samt tillämpandet av ett genusperspektiv i dess militära aktiviteter. Detta kan göras inom ramarna för internationell utbildning och träning, genom stöd till upprättandet av relevanta interna institutioner och processer, samt sekundering av relevant personal (till exempel GENADs). Under mötet lyftes från flera håll att både skyldigheten att följa den humanitära rätten samt fördelarna med att implementera ett genusperspektiv bör säljas in som möjliggörande faktorer som bidrar till militära insatsers legitimitet och effektivitet.

NGCM är mycket nöjda med samarbetet med ICRC och Svenska Röda Korset, väl noterat skillnaderna i respektive organisationers mandat. Att förstå de perspektiv som civila aktörer har vid kris och konflikt hjälper oss att få en mer samlad bild och utforma bättre utbildning, träning och direktiv för att främja militärens förståelse och ansvar vad gäller den humanitära rätten och värdet av ett genusperspektiv, med avsikt att bidra till hållbar fred.

26 Kvinnor, fred och säkerhetsagendan hänvisar till åtaganden som antagits i FN:s säkerhetsrådsresolution 1325 (2000) samt nio efterföljande resolutioner: 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019) och 2493 (2019).

Grundläggande principer inom den internationella humanitära rätten

Internationell humanitär rätt, eller krigets lagar, utgörs av en samling traktater och sedvanerätt. Tre grundläggande principer inom den humanitära rätten är distinktionsprincipen, proportionalitetsprincipen och försiktighetsprincipen.

Distinktion

Distinktionsprincipen innebär att krigförande parter alltid måste skilja mellan militära mål och civila personer och civila objekt. Anfall får endast riktas mot militära mål. Distinktionsprincipen förbjuder således urskillningslösa attacker, det vill säga användandet av stridsmedel eller metoder som inte kan riktas mot ett specifikt militärt mål.

Proportionalitet

Proportionalitetsprincipen innebär att den militära betydelsen av ett anfall måste stå i proportion till de risker som civilbefolkningen och civil egendom utsätts för. Det innebär ett förbud mot anfall som förväntas leda till civila förluster som är överdrivna i förhållande till den konkreta och direkta militära fördel som kan förväntas.

Försiktighet

Försiktighetsprincipen innebär att de stridande parterna måste iaktta alla rimliga försiktighetsåtgärder för att undvika skador på civila och civila objekt. Allt som är praktiskt möjligt ska göras för att ett anfall endast riktas mot militära mål. Stridsmedel och metoder ska väljas så att risken för civila förluster undviks eller minskas.

Lästips

Vill du lära dig mer om internationell humanitär rätt?
Här följer en lista på publikationer att läsa om du vill fördjupa dig i aktuella humanitärrettsliga frågor.

Publikationer av Svenska Röda Korset

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt 2021.

Svenska Röda Korsets webbkurser om krigets lagar och krigsbrott:
<https://www.rodakorset.se/krigets-lagar/>

Svenska Röda Korsets yttrande över betänkandet "Totalförsvarsanalys – en oberoende myndighet för uppföljning och utvärdering",
SOU 2021:103 (4 april 2022).

Svenska Röda Korsets yttrande över "Hälso- och sjukvårdens beredskap – struktur för ökad förmåga",
SOU 2022:6 (7 juni 2022).

Svenska Röda Korsets yttrande över promemorian "Straff för deltagande i en terroristorganisation",
Ds 2022:6 (22 augusti 2022).

Svenska Röda Korsets yttrande över promemorian
"Sveriges medlemskap i Nato",
Ds 2022:24 (14 november 2022).

Publikationer av Internationella rödakorskommittén

Customary IHL Database, uppdaterad med svensk praxis fram till 2010:
<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2/by-country/se>

ICRC, *Gendered Impacts of Armed Conflict and Implications for the Application of International Humanitarian Law*, Genève, juni 2022.

ICRC, *How the Guidelines for the Implementation of the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 contribute to better protection of cultural property*, International Review of the Red Cross No. 920-921, Cambridge University Press, 2022.

ICRC, *The unilateralization of international humanitarian law*, International Review of the Red Cross No. 920-921, Cambridge University Press, 2022.

ICRC, *The ever-existing "crisis" of the law of naval warfare*, International Review of the Red Cross No. 920-921, Cambridge University Press, 2022.

Publikationer från svenska universitet och forskare

Inger Österdal (Uppsala universitet), *Laws on LAWS (Lethal Autonomous Weapon Systems): The Work of the United Nations and the Swedish Position*, kapitel i *Law, AI and Digitalisation*/[ed] Katja de Vries & Mattias Dahlberg, Lustus förlag, 2022.

Marika Ericson (Försvarshögskolan), *Försvara en regelbaserad ordning eller skapa en ny – Om juridikens roll i kris och krig*, Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift nr. 4, 2022.

Mark Klamberg (Stockholms universitet), *Nordic perspectives on international criminal law and international humanitarian law*, kapitel i *Nordic Criminal Justice in a Global Context: Practices and Promotion of Exceptionalism* / [ed] Mikkel Jarle Christensen; Kjersti Lohne; Magnus Hörnqvist, Routledge, 2022.

Sally Alexandra Longworth (Stockholms universitet), *Freedom of expression in armed conflict: The silence between spaces*, Doktorsavhandling, 2022.

Allmänt om internationell humanitär rätt

Anita Nwotite, *The last question: Do the distinctive emblems of the Geneva Conventions 1949, Really Protect?*, Nnamdi Azikiwe University Journal of International Law and Jurisprudence, Vol. 13 No. 1, 2022.

ENGAGERA DIG

Vill du delta i arbetet med att sprida kunskap om humanitär rätt och andra viktiga frågor som Svenska Röda Korset arbetar med? Bli frivillig folkrättsinformatör hos Svenska Röda Korset!

Vi har folkrättsgrupper runt om i landet.

Kontakta Svenska Röda Korsets folkrättsrådgivare på
folkratt@redcross.se.

Vill du engagera dig i Svenska Röda Korset på andra sätt, kanske som frivillig, månadsgivare eller genom att ge en gåva?

Besök <https://www.rodakorset.se/engagera-dig/> och
<https://www.rodakorset.se/stod-oss/>

Gå gärna våra webbkurser om krigets lagar och krigsbrott:

<https://www.rodakorset.se/krigets-lagar/>

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt syftar till att öka kunskapen om den humanitära rätten och belysa dess relevans i dagens samhälle. I årsboken lyfter vi ett antal större humanitärrettsliga händelser, redogör för svenska domar som meddelats rörande krigsbrott samt sammanfattar svensk humanitärrettslig praxis från det gånga året.

Årets upplaga har temat **uppbyggnaden av totalförsvaret** och innehåller lärrika och intressanta texter från Försvarshögskolan, Sjöfartsverket, Riksantikvarieämbetet och *Nordic Centre for Gender in Military Operations*. Inledningsvis erbjuder Försvarshögskolans artikel en god inblick i vilken roll folkrätten kan och bör spela i Sveriges totalförsvaret. Därefter följer Sjöfartsverkets artikel som redogör för myndighetens roll i totalförsvaret samt diskuterar den humanitära rättens betydelse för sjöräddnings- och flygräddningstjänsten i Sverige. Riksantikvarieämbetet har bidragit med nästkommande artikel som rör skyddet av kulturregdom i väpnad konflikt och låter oss lära om vilka förberedelseåtgärder som kan vidtas i fredstid för att skydda kulturarvet. Slutligen återfinns en artikel från *Nordic Centre for Gender in Military Operations* som bland mycket annat klargör relevansen av ett genusperspektiv i tolkning och tillämpning av den humanitära rätten, något som även är aktuellt för den fortsatta totalförsvaret.

ISSN 2003-1076

9 772003 107000

Svenska Röda Korset

Box 17563, Hornsgatan 54, 118 91 Stockholm
Telefon 08-452 46 00 | E-post: info@redcross.se
Besök vår hemsida www.rodakorset.se

 Svenska Röda Korset